

KRISE HISTORICKÉHO VĚDOMÍ?

HELENA POLREICOVÁ*)

Ve Spojených státech amerických stejně jako v řadě západoevropských zemí se již po řadu desetiletí ozývají pochmurné hlasy, zamýšlející se nad postavením historiografie ve společnosti. To je zcela přirozené neboť hlavní kulturní funkce historiografie — „budovat vzor národního života“ přijmeme-li definici Františka Grause — odpovídala historické kategorii národa v těchto geografických polohách zhruba do konce minulého století.

Dá se však klasifikovat tento stav spolu s Františkem Grausem tak kategoricky jako „krise historického myšlení“ či dokonce „krise historického vědomí“? Domnívám se, že základní limitovanost Grausova hodnocení pramenů z výlučně evropského, ne-li dokonce německého, zorného úhlu přístupu.^{1a)}

Na obou stranách Atlantiku je sice zřejmé, že jedna historická epocha společenské funkce této vědy — tj. funkce, adekvátní pro epochu industrialismu — skončila, avšak křivka perspektivních možností se rýsuje jedním směrem, je-li anticipována z pracovny Hudsonova institutu, a jiným, pochází-li projekt z tradičního historického semináře university v Berlíně. Historicky nepatrný rozdíl jednoho století narůstá totiž od padesátých let do dimensí rozdílu nejen dvou historických epoch, ale pravděpodobně dvou odlišných civilizací.

Jedním z prvých amerických historiků, který si uvědomil, že tradiční pojetí historie se dostává do slepé uličky, a který jako první zároveň postřehl příčinu tohoto stavu, a to již před téměř sedmdesáti lety, byl Henry Adams, příslušník slavné patricijské rodiny Adamsů. Tento badatel a učitel, po půl století životního úsilí, zasvěceného neúnavnému hledání zákonitostí historického vývoje, přiznal svůj neúspěch historika nezapomenutelným, a především inspirovaným způsobem: „Po ... letech snažení si uvědomil (rozuměj Henry Adams — H. P.), že nemohoucí leží ve strojní hale pavilonu Veliké expozice roku 1900, se svým historickým vazem zlomeným náhlou explozí totálně nových sil“.¹⁾

Daleko významnější a příznačné je tedy ani ne tak konstatování otřesu či krise samé, ale kdy, kde a za jakých okolností k nim dochází. Místem tohoto „osvícení“ (či krise?) byl totiž pavilon s dynamy roku 1900, a nové síly, které měl Adams na mysli, byly objevy radia a ultrafialových paprsků. V jejich světle se totiž historikovi podařilo zachytit záblesky nového nastupujícího věku s půlstoletým předstihem.

Uvedený příklad není tedy pouhou ilustrací, ale hlavním mottem, bez něhož v nastupujícím atomovém věku není možno chápat a vykládat ani historii, ani historiografii, a vymezit jim místo ve společnosti.

*) H. Polreichová není, jak by se mohlo zdát z některých jejích formulací historičkou americkou (nadto představitelkou americké historiografie), ale odbornou asistentkou katedry obecných dějin filozofické fakulty v Praze, pobývající dočasně v USA. Redakce

^{1a)} Odpověď na příspěvek Františka Grause „Současná krize našeho historického vědomí“, ČSČH 1968/4, str. 485—502, který je sice zaměřen především na československou problematiku, vychází však ze širších premis, a dospívá ke generalisacím se širší platností než česko-slovenskou, takže považují reakci z hlediska americké historiografie za relevantní.

¹⁾ Henry Adams, *The Education of Henry Adams: An Autobiography*, Boston and New York, 1918, str. 494 — 495.

Šíří a hloubku transformace společenského smyslu výkladu historie ve věku vysoké technologie, vědeckého řízení společnosti i jednotlivce, s pokusy dokonce o plánovaný vývoj obou, není sice dosud možno obsáhnout a dohlédnout teoreticky, přesto však některé její jednotlivé rysy se již v USA rýsují natolik výrazně, že už pouhý empirický přístup vylučuje přijmout základní Grausovu thesei.

Necháme stranou vzdypřítomné úvahy a pochybnosti o smyslu vlastní profese, jimž se pochopitelně nevyhne více či méně žádný historik, včetně těch nejvýznamnějších, neboť vždy a znovu budou spíše svědčit o pochybovačnosti lidského ducha než o stavu historiografie v určitém období. Má-li intenzita a frekvence podobných „profesionálních nálad“ co říci i ke stavu historie jako vědy v kterém daném období (např. konfrontace směrů v americké historiografii 60. let našeho století s obdobími předchozími by v tomto směru mohla být iluminující), stále se jedná spíše o fenoména povrchová, více o vnější projev, spíše o následek než o příčinu.

Ostatně může být příznačné, že chronologicky pokles úvah o zbytečnosti historie spadá v USA na počátek šedesátých let, kdy americká společnost v technologii nastupuje v masové míře k automatizaci a kybernetice, kdy v ekonomii služby se stávají definitivně hlavním sektorem národního hospodářství, kdy v politice se po prvé užívají v praxi i teorii kvantitativní metody a vědecké řízení, a kdy na sociálním a především rasovém poli dochází k masovým násilným konfliktům. Bez tohoto širšího společenského kontextu otřesy, kterými prochází současná historická věda, nabývají opravdu zdání krisové a bezvýchodné situace.

Domnívám se však, že pro hodnocení stavu historické vědy (jako i pro každou jinou společenskou disciplinu) bude směrodatnější, co se opravdu v daném období v oboru udělalo, než nakolik se o jeho významu a postavení ve společnosti diskutovalo. Proto nezbytnost zaměřit se v prvé řadě na současné strukturální změny historismu a především na poměr mezi historiografií a ostatními společenskými disciplinami, pro diagnosu tohoto stavu je zásadní a imperativní; s tímto směrem analýzy nemožno s Františkem Grausem nesouhlasit.

Méně už je však možno souhlasit s dalším Grausovým závěrem, týkajícím se poměru historické metody a ostatních věd, podle kterého má být příznačná pro současné postavení historiografie (cituji) „skutečnost, že historické metody se postupně vzdávají vědy ostatní“. Tuto „skutečnost“ autor dokumentuje na příkladech nových směrů ve filosofii, sociologii, psychologii i přírodních vědách, a konečně i na útěku náboženství od minulosti.

Přes zjevnou ilustrativnost a nahodilost těchto příkladů včetně faktu, že řada společenských věd v USA z čistě časových důvodů většinou nedospěla do stadia genetického přístupu, charakterisujícího situaci v Evropě (jmenovitě ve filosofii), takže lze stěží mluvit o ústupu tohoto trendu, nehodlám s autorem v těchto oblastech polemizovat, pouze pochybovat.²⁾

Přímo oponovat si však dovoluji výše citovanému závěru podrobnějším pohledem do disciplíny, o které se sice František Graus vůbec nezmiňuje, ale která podle mého názoru je pro společenskou vědu ve Spojených státech klíčová — do oblasti *ekonomie*.

Při analýze literární produkce i organizační struktury v oblasti ekonomického výzkumu za posledních asi 35 let — tj. za období kdy ekonomické vědy v této zemi nastupují svůj čas zralosti, kulminující tím, že po druhé světové válce přebírají po Anglii i funkci světového badatelského i empirického centra — jako jeden z nejvýraznějších trendů dominují bezpochyby pokusy o konstruování (či přesněji rekonstrukci) dlouhodobých ekonomických řad, a v poslední době i snah o jejich mezinárodní komparace. Právě

²⁾ Viz *NBER Annual Reports*, 25th to 48th (1945 — 1968).

této společenské disciplině v USA se pravděpodobně jako první podařilo překonat pragmatické dědictví minulosti.

Pionýrem při vědecké aplikaci historické metody v politické ekonomii v USA bylo již těsně po první světové válce National Bureau of Economic Research (známé jako NBER). Tato organizačně unikátní — neboť celonárodní — korporace, a akademicky jedno z mála nejlepších center v zemi pro tuto specialisaci, může pro svůj mimořádný význam, akademickou úroveň i organizační strukturu, sloužit jako reprezentativní ukázka současných trendů v americké ekonomii. NBER soustřeďuje významné americké ekonomické odborníky z universit, z výzkumných středisek i ekonomických organizací spolu s výzkumnými pracovníky některých výrobních firem, a spolupracuje v té či oné formě se všemi nejvýznamnějšími ekonomickými experty země. Již sama tato organizační struktura vědecké korporace je příznačná, neboť umožňuje úzké sepětí nejlepších znalců z teorie i praxe.

Nahlédnutí do rozsáhlé produkce tohoto v mnoha směrech zajímavého i průkopnického orgánu, zejména do produkce po druhé světové válce³⁾ dokumentuje beze sporu široké a stoupající uplatnění historického přístupu při hodnocení základních ekonomických problémů.

Ať se již jedná o obecné trendy a teorie,⁴⁾ či o speciální otázky, jako jsou na příklad tvorba kapitálu (včetně lidského) a národního produktu, jejich redistribuce, či o problémy hospodářského cyklu, zdrojů, struktury a distribuce příjmů, zaměstnanosti, vývoje jednotlivých sektorů národního hospodářství i celkové jeho struktury, úlohy státu v ekonomice, úlohy distribuce v americkém hospodářském systému, charakteru pracovní síly, úlohy vzdělání, pohybu mezd a platů, úlohy spotřebního úvěru, i řady dalších otázek,⁵⁾ je pro

³⁾ Jak vysvětlit např. mimořádně velkou pozornost, věnovanou v posledním desetiletí dějinám přírodních věd a techniky na universitách i ve výzkumných střediscích?

⁴⁾ Teorie hospodářského růstu ovšem ještě zdaleka nejsou adekvátní potřebám. Přesto však v posledních dvaceti letech tvořily významnou část výzkumu v oblasti ekonomie, a nedocenitelným způsobem přispěly ke znovuhodnocení hospodářských dějin. Za mnohé vybírám ty, které zároveň podtrhují nejvýraznější trendy výzkumu v USA po druhé světové válce: *Economic Research and the Keynesian Thinking of our Times*, NBER, June 1946; D. Evsey Domar, *Essays in the Theory of Economic Growth*, New York 1957; Simon Kuznets, *Six Lectures of Economic Growth*, Glencoe Ill. 1959; W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth*, Cambridge 1960; Irma Adelman, *Theories of Economic Growth and Development*, Stanford 1961; E. B. Supple, ed., *The Experience of Economic Growth*, New York 1963; Henry Rosovsky, ed., *Industrialization in Two Systems*, New York 1966; C. F. Mills, *Productivity and Economic Progress*, An Arbor, Mich. 1959; J. W. Kendrick, *Productivity Trends in the United States*, Princeton, 1961; Milton Friedman, *A Theory of the Consumption Function*, Princeton 1957; M. Friedman A. Schwartz, *A Monetary History of the United States 1867 — 1960*, Princeton 1963; S. Fabricant, *The Trends of Government Activity in the United States Since 1900*, An Arbor 1952; F. A. Burns, *The Frontier of Economic Knowledge*, Princeton 1954; *Investing in Economic Knowledge*, NBER May 1958. Historický přístup ke studiu ekonomických problémů má v USA dlouhou tradici, jdoucí do posledních dekád 19. stol.

⁵⁾ Protože není možno dle potřeby uvádět a rozebírat větší počet ekonomických studií, hluboce zasahujících do oboru historie i hospodářských dějin, buď obecně, nebo ve speciální oblasti, po druhé světové válce, byly vybrány alespoň některé, jako ukázka šířky a hloubky záběru: S. Kuznets, *National Product Since 1869*, An Arbor, 1946; P. Gagan, *Determinants and Effects of Change in the Stock of Money 1875 — 1960*, New York 1965; H. G. Evans, *Business Incorporation in the United States 1800 — 1943*, New York 1948; W. H. Shaw, *Value of Commodity Output Since 1869*, New York 1947; S. Fabricant, *The Relation Between Factory Employment and Output Since 1899*, An Arbor, 1941; H. Barger and H. H. Landsberg, *American Agriculture 1899 — 1939*, An Arbor, 1942; J. M. Goud, *Output and Productivity in the*

tyto studie charakteristická historická metoda, a mnohdy i samotný předmět zkoumání se pohybuje na pomezí historiografie. Užití historické metody spočívá nejen ve sledování delších časových řad, ale i v opravdu kritickém přístupu ke statistickému materiálu, přesně vymezujícímu, a hlavně omezujícímu, dosah porovnatelnosti pro různá období i pro různé kompilační a selekční postupy. Způsob, kterým pracují studenti ekonomie se statistickým materiálem např. v semináři profesora Simona Kuznetse na Harvardově universitě se neliší podstatně od kritické práce s prameny v historickém prosemináři, obohacené často matematickými metodami.

Doplníme-li si dále tento trend o skutečnost, že i vysoké školy tak jednoznačně technického zaměření a tradice, jako je například M. I. T., dávají ve svém programu stále více váhu nejen na tradiční zkoumání vývoje ekonomických teorií, ale i na vysloveně humanitní disciplíny,⁶⁾ nepochybně v souvislosti s novými potřebami programování budoucích ekonomických trendů pomocí „komputerů“, úloha historie jako významné „pomocné vědy ekonomické“ nevypadá krisově. Naopak, zdá se, že doba patřičného ocenění a vědecké aplikace historických metod i vědomí v oblasti ekonomie a řízení společnosti je teprve před námi.

Tento závěr se zdá podporovat i situace v další společensko vědní disciplině v USA — v politických vědách.⁷⁾ Užití elektronických počítačích strojů po prvé v USA při presidentských volbách roku 1960 bylo sice spíše jen kuriosní hrou, přidávající na přitažlivosti beztoho již dramatického souboje mezi J. F. Kennedym a R. Nixonem; ale zároveň správný odhad výsledků voleb na základě historických srovnání (s několikahodinovým předstihem) bezpochyby signalizoval i nové možnosti užití komputerů v politické praxi i teorii. Užití elektronických počítačů ve zmíněných volbách úzce souviselo s vytvářením počítačích středisek na významných universitách, zpracovávajících historická fakta a otevírající nové obzory. Fascinujícím příkladem v tomto směru je komunikační centrum při Pittsburské universitě, zpracovávající v „komputorech“ biografické i ostatní materiály k problematice tzv. Východní Evropy, které může být svým způsobem předobrazem možnosti v použití relačních kvantitativních metod a historických řad.

Jednou z nejzávažnějších oblastí amerických politických věd jsou tzv. ruské a komunistické studie (Russian and Communist Studies). Způsob, kterým postupovali Američané při zvládnutí tohoto nového a závažného výzkumného pole je mimořádně poučný i z čistě organizační stránky,⁸⁾ neboť v podstatě tato problematika může doslova reprezentovat průsečík všech nejzávažnějších trendů i výsledků v americké historiografii za posledních dvacet let.

Od otevření prvního výzkumného Ruského institutu v USA na Kolumbijské universitě roku 1946 uplynulo pouhých dvacet dva let. Za tuto krátkou dobu, a především za poslední desetiletí, se objevila v této specialisaci téměř ne-

Electric and Gas Utilities 1899 — 1942, New York 1946; H. Barger, *The Transportation Industries 1899 — 1946...*, New York 1951; J. G. Stigler, *Trends in Employment in the Service Industries*, Princeton 1956; J. M. Firestone, *Federal Receipts and Expenditures During Business Cycles 1879 — 1958*, Princeton 1960; A. S. Tostlebe, *Capital in Agriculture: Its Formation and Financing Since 1870*, An Arbor, 1957; M. S. Kendrick, *A Century and Half of Federal Expenditures*, An Arbor, 1955; S. Kuznets E. Rubin, *Immigration and the Foreign Born*, New York 1954; Leo Troy, *Trade Union Membership 1897 — 1962*, New York 1955.

⁶⁾ Viz Curriculum na M. I. T. pro školní rok 1967/68; neméně příznačná je úzká spolupráce i přednášková činnost vynikajících harvardských specialistů v oboru společenských věd na tomto technickém institutu.

⁷⁾ Které u nás jsou dosud vlastní součástí věd historických, pravděpodobně v důsledku specifického politického vývoje.

⁸⁾ Která zde sice bohužel nemůže být podrobněji rozbírána, ale která by si zasloužila plně pozornosti našich historiků.

přehledná kvanta studií, připravených řadou institutů.⁹⁾ Mnohem impresivnější než množství publikací je však nekonvenční způsob zpracování a výběr temat, které zaručují velkému počtu těchto studií zůstat základnou pro další výzkum; bez nich se neobejde žádný odborník v této oblasti, včetně badatelů z tzv. socialistických zemí.

Za mnoho jiných¹⁰⁾ budíž zde vzpomenu alespoň několik reprezentativních jmen — Zbigniewa Brzezinského a Richarda Pipesa v oblasti sovětského politického systému,¹¹⁾ George Fishera jako představitele výzkumu v oblasti ruské a sovětské intelektuální historie,¹²⁾ na poli americké zahraniční politiky Williama E. Griffitha,¹³⁾ sociologů Barringtona Moora a Herberta Marcuse,¹⁴⁾ zabývajících se sociální analýsou sovětské společnosti i v mezinárodní komparaci, Marolda J. Bermana,¹⁵⁾ věnujícího se problematice sovětské zákonitosti, a konečně tři nejvýraznějších expertů — ekonomů, jejichž jména jsou spojena s pionýrskými a zároveň překvapivě zralými studiiemi v oblasti ruského a sovětského hospodářství, Alexandra Gerschenkrona, Abrahama Bergsona a Josepha Berlinera.¹⁶⁾ Za řadu dalších významných ekonomů, zasahujících do této oblastní specialisace jen příležitostně (což neznámá bezvýznamně) nutno jmenovat alespoň Simona Kuznetse, Jevsenuje Domara a částečně i Johna K. Gailbraitha.

Zmíněných úspěchů v oblasti komunistických studií v USA bylo podle mého názoru dosaženo 1. jednak orientací na výzkum základních, třebaže společensky palčivých problémů, 2. výraznou aplikací historického přístupu, především sledováním *dlouhodobých trendů* a změn téměř ve všech polích výzkumu, a 3. „last but not least“ důsledným uplatňováním a využíváním možností tzv. mezi-disciplinových přístupů (tzv. inter-field či inter-disciplinary studies), umožněných *vhodnou organizační strukturou*.

⁹⁾ Zhruba v posledních deseti letech se centrum výzkumu této problematiky v USA přesunulo z Columbia University na Harvard.

¹⁰⁾ Pro detailní bibliografii, představující stovky studií, srovnej periodické zprávy, vydávané pravidelně jednotlivými universitami: především Columbia University Bulletin: The Russian Institute 1946 — 1959, CUP 1959, str. 14 — 73; dtto: The Russian Institute 1959 — 1960, a další výroční zprávy; Harvard University, Russian Research Center: „Ten-Year Report and Current Projects: 1948 — 1958“, str. 13 — 86, dtto, Russian Research Center: „The Second Decade: A Progress Report, 1958 — 1968“, str. 9 — 59, 89 — 109; Indiana University, Russian and East European Institute: Report on Research and Publication, 1963 — 1966, str. 6 — 41.

¹¹⁾ Z. K. Brzezinski, *The Soviet Bloc: Unity and Conflict*, Cambridge 1960, 1967; C. J. Friedrich Z. K. Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge 1956.

¹²⁾ George Fisher, *Russian Liberalism: From Gentry to Intelligentsia* Cambridge 1958.

¹³⁾ Moore Barrington, *Political Power and Social Theory*, Cambridge 1958; M. Barrington, „Social Origins of Dictatorship and Democracy...“, Boston 1966.

¹⁴⁾ Harold J. Berman, *Justice in the USSR: An Interpretation of Soviet Law*, Cambridge 1950.

¹⁵⁾ Alexander Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspectives...*, Cambridge 1962; A. Gerschenkron, *Continuity in History and Other Essays*, Cambridge 1968; A. Gerschenkron, *Economic History: Russia and Europe*, připravováno do tisku; A. Bergson, *The Economics of Soviet Planning*, New Haven 1964; J. Berliner, *Factory and Manager in the USSR*, Cambridge 1957; J. Berliner, *Innovation in the Soviet Economy*, připravováno do tisku.

¹⁶⁾ Edice pramenů, zahájené po roce 1945 vycházejí v nepřehledném množství a na různých místech USA. Ukázkově byly vybrány: *The John Harvard Library* (1960 ff.), *American Heritage Series* (1947 ff.) *Documents in American Civilization Series* (1964 ff.), *Riverside Editions* (1955 ff.), *Historical Statistics of the U. S.:* Colonial Times to 1957, by U. S. Bureau of the Census, Washington D. C. 1960.

Rozhodující váhu při argumentaci v zahájené diskusi by však měl mít stav americké historické vědy v klíčové oblasti vlastních *národních* dějin. Americká historiografie obdobně jako americká společnost prochází od konce 50. let obdobím závažných, možná podstatných změn (mimočodem, které František Graus úplně opomíjí). Třebaže tyto změny v historiografii USA by bylo předčasně definovat, (natož klasifikovat), je již dnes jisté, že je není možno redukovat pouze na vystřídání dvou *historických škol* jakkoliv prominentních či reprezentativních — v daném případě na záměnu tzv. *consensus school*, převládající do padesátých let a personifikovanou především Luisem Hartzem a Danielem Boorstinem, za tzv. *conflict school*, nastupující výrazně v posledním desetiletí pod vlivem „New Left“ s nástupem mladší generace historiků — radikálů; ani na problém převážně generační, třebaže i s ním úzce souvisí.

Mění se váha orientace obou směrů — konkrétně masový přesun zájmu historiků z těch stránek amerického vývoje, které presentovaly vývoj USA jako nepřetržitý a úspěšný pochod pokroku, demokracie a individualismu k neglektované oblasti etnických, náboženských, morálních, rasových, politických, sociálních a vůbec společenských rozporů a zápasů — signalisuje výraz nejen přesun temat historického výzkumu, ale což je závažnější, i *posun v interpretaci* amerických dějin; v obecné rovině myšlení přesun od převládající konservace myšlenkové sterility k intelektuálnímu výboji, pokračujícím v tradici myšlenkové originality Turnerovy, Parringtonovy a Beardovy, ovšem na široké skupinové, týmové a celogenerační bázi.

Třebaže období do konce padesátých let — tj. do nástupu zmíněné generace *historiků — revisionistů* v americké historiografii — se opravdu nevyznačuje jiskřením ducha a metodickým novátorstvím obecně, byly již tehdy položeny základy a částečně uskutečněny monumentální projekty ediční,¹⁷⁾ imponující nejen svým rozsahem, často i svěžimi nekonvenčními pohledy,¹⁸⁾ byly vydány významné metodické publikace¹⁹⁾ a byly připraveny a částečně

¹⁷⁾ Některé seriály kompilačního a encyklopedického charakteru jsou výborné úrovně, podávají nejen znamenitou sythesi problematiky v dlouhodobém časovém záběru, ale jejich jednotlivé svazky mohou zároveň sloužit i účelům vysoce specialisovaných monografií; za příkladnou ukázkou tohoto typu úspěšného spojení generalisace tematiky, i několika oborů zároveň (ekonomie, historie, sociologie) v jediném seriálu, mohou beze sporu sloužit jednotlivé svazky hospodářských dějin USA, vydávané pod redakcí Henry Davida (*The Economic History of the United States*, 9 vols. New York 1945 — ff.) Dobré a někdy i znamenité úrovně dosahují i jiné, více či méně specialisované seriály, publikované v posledních dvaceti letech, z nichž nutno vyjmenovat alespoň některé: *A History of the South*, W. H. Stephenson and E. M. Coulter, eds., 10 vols. Baton rouge and Austin Tex., 1948 — ff.; *The America Foreign Policy Library*, S. Welles a D. C. McKay eds., 25 vols. Cambridge 1945 — ff.; *The People of America Series*, Louis Adamic, ed., Philadelphia 1947 — ff.; *The New American Nation Series*, H. S. Commager a R. S. Morris eds., 45 vols. New York 1954 — ff.; *Chicago History of American Civilization*, D. J. Boorstin, ed. 22 vols., Chicago 1956 — ff.; *Library of American Biography*, Oscar Handlin ed., zatím 19 vols. Boston 1954 — ff.

¹⁸⁾ Viz především některé svazky výše uvedených seriálů, např. studii Taylorovu a Kirklandovu z Davidových hospodářských dějin, či Hayesův svazek z chicagského seriálu.

¹⁹⁾ Základní bibliografická příručka ke studiu americké historie, *Harvard Guide to American History* (Oscar Handlin ed.), Cambridge 1954, je připravována k novému přepracovanému rozšířenému vydání pro rok 1970. Prozatím za obdobnou generální příručku novějšího data slouží *Guide to the Study of the United States of America*, připravený kongresovou knihovnou pod redakcí D. H. Mudgridgeho a B. P. Cruma. Po válce vyšla i řada speciálních průvodců, slovníků a encyklopedií v oboru americké historie, z nichž některé stále zůstávají nepostradatelnými pomůckami. Jsou to např. „Subject Guide to U.S. Government Publications“, Hirsberg and Melinat, eds., Chicago 1947, který vysoce ocení každý, kdo kdy pracoval s americkými vládními dokumenty,

publikovány významné práce synthetického a interpretačního charakteru²⁰⁾ provokující diskusi, která se v plné míře prosadila v následující dekádě.

Ještě před koncem padesátých let se také objevila řada monografických studií, buď v interpretaci, či alespoň ve volbě tematu opravdu pionýrských, které možno směle řadit k nejlepším provokujícím pracem let šedesátých.

K pokusu odstranit „zabydlené myty“ v americké historiografii se odhodlala již v padesátých letech řada podnětných nekonvenčních monografií, nešetřících ani takové „tabu“, jakými jsou pro americkou veřejnost tzv. Otcové — zakladatelé, nebo tzv. Frontier. Mezi novátorské práce tohoto druhu náleží jistě úspěšný pokus o „odmythologizování“ amerického Západu z pera nikoliv historika, ale znalce americké literatury Henry Nashe Smithe;²¹⁾ studie o úloze imigrantů v amerických dějinách Oscara Handlina,²²⁾ používajícího výrazně podnětů z oblasti sociologie a zejména psychologie, a náležející zároveň mezi základní práce o americkém národním charakteru; a řada monografií dalších autorů, vyznačujících se buď využíváním impulsů z jiných vědních oborů, nebo odvážně se vyrovnávajících s „legendami“, po případě zkoumající problémy dosud historiky nedotčené.

Za mnoho jiných jmenují namátkou alespoň Cravenův pokus o znovuhodnocení legendárních „zakladatelů USA“, Kennedyho průzkum v oblasti relace demokracie a bohatství, Willieho kritika mytu o „self-made“ Američanovi, Stampovy a Elkinsovy o dosahu otroctví pro USA, Commagerovy výzkumy v oblasti amerického myšlení, nebo Dupreeho výsledky na poli dějin techniky a přírodních věd.²³⁾

Všechny tyto i četné další studie příbuzného provokativního ducha, pře-

dále „Historical Geography of the United States“, by R. H. Brow, 1948, H. M. Larsonové „Guide to Business History“, Cambridge 1948, „Dictionary of American Politics“ pod redakcí E. C. Smithe a A. J. Zurchera, vydaný v New Yorku 1946, i slovníky k americkým dějinám.

²⁰⁾ Mezi nejpoužívanější příručky interpretačního charakteru, publikované po válce, náleží následující studie (či edice): T. G. Manning, et al. eds., *Select Problems in Historical-Interpretations, 1775 to present*, 2 vols., New York 1949 — 50; Carl N. Degler, *Out of Our Past: The Forces that Shaped Modern America*, New York 1959; D. J. Boorstin, *The Americans*, 3 vols. New York 1958 — ff.; Richard Hofstadter, *The Age of Reform*, New York 1955; Oscar Handlin, *The Americans*, Boston 1963; Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America*, New York 1955; David M. Potter, *People of Plenty: Economic Abundances and the American Character*, Chicago 1954; Eric F. Goldman, *Rendezvous with Destiny*, New York 1952; Arthur M. Schlesinger, Jr., *The Age of Jackson 1845-1860*; Arthur M. Schlesinger, *The Age of Roosevelt*, 3 vols. Boston 1957 — 60; R. A. Billington; *Westward Expansion*... New York 1949.

²¹⁾ Henry Nash Smith, *Virgin Land: The American West as Symbol and Myth*, Cambridge 1950.

²²⁾ Oscar Handlin, *Uprooted*, Cambridge 1951; Oscar Handlin, *Race and Nationality in American Life*, Cambridge 1957;

²³⁾ Wesley F. Craven, *The Legend of the Founding Fathers* New York 1956; Gail Kennedy, *Democracy and the Gospel of Wealth*, Boston 1949; Irving G. Willie, *The Self-Made Man in America*, New Brunswick 1954, K. M. Stamp, *The Peculiar Institution: Slavery in the Ante-Bellum South*, New York 1956; S. M. Elkins, *Slavery: A Problem in American Institutional and Intellectual Life*, Chicago 1959; H. S. Commager, *The American Mind*, New Haven 1950; Hunter Dupree, *Science in the Federal Government*, Cambridge 1957; Francis J. Grund, *Aristocracy in America*, New York 1959; Marshall Harris, *Origin of the Land Tenure System in the U.S.* Ames (Iowa) 1953; Chilton Williamson, *American Suffrage: From Prosperity to Democracy, 1760 — 1860*, Princeton 1960; Lee Benson, *The Concept of Jacksonian Democracy: New York as a Test Case*, Princeton 1961; Staughton Lynd, *Class Conflict, Slavery and the United States Constitution*, Indianapolis 1967.

devším četné výsledky i podněty z oblasti amerických hospodářských dějin²⁴⁾ (které však představují tradiční, ale zároveň unikátní kapitolu ve vývoji americké historiografie po druhé světové válce) zahájily vlastně ony nové výzkumné trendy americké historiografie, široce a výrazně se uplatňující (a mimochodem, i výborně organizované) od počátku šedesátých let — nové směry v oblasti studia etnických a rasových problémů,²⁵⁾ urbanistických rozborů,²⁶⁾ intelektuálních dějin²⁷⁾ i dějin techniky a přírodních věd.

Na kvalitativně nové úrovni jsou presentované problémy amerického hospodářského vývoje předindustriální a i industriální epochy; především celý

²⁴⁾ Originální buď výběrem tematu nebo způsobem zpracování — O. M. F. Handlin, *Commonwealth: A Study of the Role of Government in the American Economy*..., New York 1947; M. S. Heath, *Constructive Liberalism: The Role of the State in Economic Development*..., Cambridge 1954; M. R. Benedict, *Farm Policies in the United States, 1790 — 1950*, New York 1953; H. G. Aitken, ed., *The State and Economic Growth*, New York, 1959; W. P. Strassmann, *Risk and Technological Innovation*, Cornell UP 1959; R. P. Sharkey, *Money, Class and Party*..., Baltimore 1959; Sidney Fine, *Laissez Faire and the General-Welfare State*, U. of Michigan P. 1956; Lee Benson, *Merchants, Farmers and Railroads*, Cambridge 1955; Brinley Thomas, *Migration and Economic Growth*, Cambridge 1954; R. T. Berthoff, *British Immigrants in Industrial America*, Cambridge 1953; H. B. Thorelli, *The Federal Antitrust Policy: Organization of American Tradition* New York 1954; Joseph Dorfman, *The Economic Mind in American Civilization*, 5 vols. New York 1946 — 59.

²⁵⁾ Reprezentativní pro tyto nové trendy v oblasti rasových a etnických problémů jsou především studie, zkoumající speciálně ekonomickou podstatu konfliktů (viz především Eli Guinzberg, *The Negro Potential*, New York 1956; S. Garry Becker, *The Economics of Discrimination*, Chicago 1957; S. M. Lipset, R. Bendix, *Social Mobility in Industrial Society*, Berkeley 1959; E. D. Genovese, *The Political Economy of Slavery*, New York 1965; P. D. Moynihan, *The Negro Family: The Case for National Action*, Washington 1965) a práce, snažící se o komparaci černošské otázky ve světovém kontextu, navazující na pionýrskou studii Tannenbaumovu (F. Tannenbaum, *Slave and Citizen: The Negro in Americas*, New York 1947), např. H. S. Klein, *Slavery in the Americas*, Chicago 1967.

²⁶⁾ Na průkopnickou práci Schlesingerovu a Bridenbauchovu v oblasti dějin urbanistiky v 30tých letech, navazují některé studie publikované v současnosti např. S. A. Greer, *The Emerging City: Myth and Reality*, New York 1962; P. M. Hauser and L. F. Schnore, ed., *The Study of Urbanization*, New York 1965; L. A. Strauss, *The Image of the American City*, New York 1961; L. and M. G. White, *The Intellectual Versus the City*, Cambridge 1962; Carl Bridenbauch, *Cities in Revolt*, New York 1955; O. Handlin J. Burchard, *The Historian and the City*, Cambridge 1963.

²⁷⁾ Intelektuální dějiny představují jeden z nejvýraznějších proudů americké historiografie v posledních deseti-patnácti letech. Po průkopnickém Parringtonově (a dnes již klasickém) díle, publikovaném již před téměř půlstoletím, se těší výzkum v této oblasti mimořádnému zájmu amerických historiků. Za mnohé jiné studie, publikované po druhé světové válce je třeba uvést alespoň několik: Richard Hofstadter, *The American Political Tradition*, New York 1948, 1951; a *Anti-intellectualism in American Life*, téhož autora, publikovaný v New Yorku 1962; Louis Hartz, ed., *The Founding of New Societies*, New York 1964; M. Meyers, *The Jacksonian Persuasion: Politics and Belief*, New York 1957; Perry Miller, *The New England Mind*... Cambridge 1953; A. Schlesinger, M. White, ed., *Path of American Thought*, Boston 1963; E. S. Mead, *The Lively Experiment: The Shaping of Christianity in America*, New York 1963; Y. Arieli, *Individualism and Nationalism in American Ideology*, Cambridge 1964; Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution*, Cambridge 1967; H. S. Commager, E. Giordovetti, *Was America a Mistake?*, Columbia, S. C. 1967.

²⁸⁾ Zejména v posledních letech je tomuto oboru věnována nevídaná pozornost, konkretizující se také zakládáním výzkumných středisek na všech významných (i méně významných) univerzitách a colleges, i ustavením vlastní speciální profesionální organizace. Uvedené práce nemohou sloužit proto víc než za ukázkou: J. R.

nový směr tzv. New Economics²⁸⁾ znovu bere v potaz tak zdánlivě již „vyřešené“ otázky, jako byla úloha železnic v americkém hospodářském růstu, impakt občanské války na industrialisaci, znovu hodnotí úlohu státu v americkém ekonomickém rozmachu 19. století, validitu tzv. Safety — Valve theorie, znovu zkoumány jsou problémy kolem tzv. Public Domain, i řada dalších otázek, které nemožno dále rozvádět.²⁹⁾

Dějiny amerického hospodářského i společenského vývoje jsou tedy zba-
vovány svého tradičně popisného charakteru, od 60. let začínají dokonce být
orientované k problémům budoucnosti, dávají dokonce vznik celému novému
oboru tzv. *futureologii*,³⁰⁾ který pracuje převážně s kvantitativními metodami
a na solidní materiálové bázi.

Kantor, *The Logic of Modern Science*, Bloomington, Ind, 1953; R. J. Struik,
Yankee Science in Making, Boston 1948; J. Oliver, *History of American Techno-
logy*, New York 1956; H. J. Habakkuk, *American and British Technology in the
Nineteenth Century*, Cambridge (Engl.) 1962; W. H. Goetzmann, *Exploration and
Empire: The Explorer and the Scientist in the Winning of the American West*, New
York 1966. Třebaže se za posledních výzkumů objevily některé zajímavé dílčí hypo-
thesy k teorii technologických změn, komplexní teorie k tomuto problému dosud
vypracována nebyla.

²⁹⁾ Diskuse k reinterpetacím probíhá pochopitelně vždy především na stránkách
odborných časopisů. Zde byly pouze ukázkově vybrány některé z nejzávažnějších
knížních publikací či edic: W. N. Parker, ed., *Trends in the American Economy
in the Nineteen Century*, NBER, Princeton 1960; Ralph Andreano, *New Views
on American Economic Development*, Cambridge 1965; Stuart Bruchey, *The Roots
of American Economic Growth 1607 — 1861*, New York 1965; D. C. North, *Growth
and Welfare in the American Past*, New York 1966; R. W. Fogel, *Railroads and
American Economic Growth: Essays in Econometric History*, Baltimore 1964; Albert
Fishlow, *American Railroads and the Transformation of the Ante-Bellum Eco-
nomy*, Cambridge 1965; Gabriel Kolko, *Railroads and Regulations 1877 — 1916*,
Princeton 1965; J. R. Meyer, *The Economics of Slavery*, Chicago 1964; Carter
Goodrich, *Government Promotion of American Canals and Railroads 1800 — 1890*,
New York 1960; A. D. Chandler, *Strategy and Structure: Chapter in the History
of the Industrial Enterprise*, Cambridge 1962; A. D. Chandler, *The Changing
Economic Order ...*, New York 1968; H. W. Ottoson, ed., *Land Use Policy and
Problems in the United States*, Lincoln, Neb. 1963; Vernon Carstensen, ed., *The
Public Lands*, Madison, Wisc. 1963; W. W. Rostow, *The Economics of Take-Off
into Sustained Growth*, Proceeding of an International Economic Association Confe-
rence, 1960, New York 1964; Marvin Fisher, *Workshop in the Wilderness: The
European Response to American Industrialization, 1830 — 1860*, New York 1967.

³⁰⁾ Nesouhlasím s názory — či přesněji odsudky — které jsou dosti běžné u ame-
rických intelektuálů na adresu tohoto naprosto nového (pochopitelně i sporného)
oboru, který se pokouší ve společenskovědní oblasti o něco podobného, o co se snaží
současná genetika v biologii, a kosmologie i elektronika ve fyzice a chemii. V po-
sledních letech vyšly některé podnětné studie (které možno volně zařadit do oblasti,
zabývající se problémy budoucnosti), a které patrně nejsou u nás tak známy, jako
kniha vedoucího Hudsonova institutu Hermana Kahna, *The Year 2000*. Mne osobně
však více zaujaly studie Bellovy, Brzezinského a Asbella (Daniel Bell, *The Meas-
urement of Knowledge and Technology* in Industrial Concepts and Measurements of
Social Change, E. B. Sheldon a W. E. Moore, eds., New York 1968; Zbigniew Brze-
zinski, *The Technetronic Age*, New York 1967, Bernard Asbell, *The New Im-
proved American*, New York 1963), které by neměly ujít pozornosti československých
historiků a sociologů. Zatímco Kahnova téměř monumentální studie sice využívá
obdivuhodně přesných matematických metod ke zpracování obrovského množství ma-
teriálů, její odhady a propočty jsou v podstatě protažením historických trendů 60. let
dvacátého století do roku 2000. Všichni ostatní zmínění autoři se sice nemohou
s Kahnem rovnat co do množství a způsobu zpracování statistických materiálů (s vý-
jimkou Daniela Bella), ale zato jejich i nepoměrně kratší studie či eseje jsou doslova
nabity překvapivými a odvážnými myšlenkami, obdivuhodně dotahujícími americkou
zkušeností these, nadhozené i u nás na stránkách známé Richtovy knihy „Civilisace
na rozcestí“. Stojí za zmínku skutečnost, že autorem jedné z nejzajímavějších studií

Doplňme-li bohatou publikační žej posledních desetiletí v oboru američ-
kých dějin ještě o výraznou a mnohostrannou aktivitu profesionálně-orga-
nizační, ať již se jedná o vznik speciálních asociací, skupin a jejich čin-
nost,³¹⁾ či o zakládání nových odborných časopisů a jejich specialisací,³²⁾
nebo o jiné formy činnosti,³³⁾ např. o znamenité systematické materiály na
pomoc výuky dějepisu na středních školách,³⁴⁾ domnívám se, že vývoj američ-
ké historiografie v posledních dvaceti letech (tedy i před zlomem na konci
50. let) lze suma summarum stěžít charakterisovat (klasifikovat) jako *kriso-
výj*, ať již přijmeme sémantický výklad tohoto termínu v pojetí Grausové či
klasickém.

Proces, kterým historická věda prochází v současné době, alespoň v USA,
je stěžít možno definovat jako krizi *historismu*, ale spíše jako *změnu spole-
čenské funkce historiografie*. V době, kdy celá americká společnost je ve
stavu fundamentální změny — přechodu k nové *civilisaci* — by bylo nepři-
rozené očekávat, že hodnoty i metody historiografie, odpovídající minulé
epoše industrialismu, budou adekvátní k řešení problémů post-industriální
společnosti.

Kulturní funkce historie je však neméně vitální dnes než byla v minulosti
— ve dvacátém století stejně jako ve stoletích předchozích má, řečeno částeč-
ně slovy Františka Grause, „posilovat společnost (nikoliv však národ —
F. G.) v boji za její existenci“. Pouze pojem „existence“ se značně zkompli-
koval, — do konce občanské války znamenal především boj o víceméně *fy-
sickou* existenci národa (či přesněji *státu*), od druhé poloviny dvacátého sto-
letí byl vystřídán bojem za existenci *prosperující společnosti*. Usilování o ná-
rodní jednotu je dnes vystřídáno usilováním o prosperující „Welfare“ či
„Affluent Society“. Dříve byl důraz tedy spíše na minulost, dnes na bu-
doucnost, v obou případech však nutnost historické kontinuity zůstává.

Zdůrazňování krise klasické historické metody, odpovídající popisné funkci
minulosti („obraz“ minulosti) by bylo jaksi „ex post facto“ v době, kdy se
již zřetelně rýsují kontury postupů jiných.

o impaktu technologie a elektroniky na postavení individua ve společnosti i ve světě
je americký expert na sovětské problémy. Oblast „futureologie“ v USA by si však
zasloužila více pozornosti než je možné v této krátké poznámce.

³¹⁾ Jmenují jen některé z velkého počtu celonárodních organizací: National
Oral History Association, American Studies Association, American Society of Church
History, Conference on British Studies, Conference Group for Central European History,
Conference on Peace Research in History, History of Education Society, History of
Science Society, Immigration History Group, The Labor Historians, National Council
for the Social Studies, Society for Historians of American Foreign Relations, Society
for the History of Technology, Social Welfare History Group.

³²⁾ Uvádím pouze některé, dle mého názoru nejzajímavější odborné časopisy zalo-
žené po roce 1945: *Economic Development and Cultural Change*, *Journal of American
History*, *Business History Review*, *Explorations in Entrepreneurial History*, *Labor History*,
History and Theory: Studies in the Philosophy of History, Technology and Culture.

³³⁾ Např. tzv. Oral History Project, zahájený před téměř dvaceti lety Columbia Uni-
versity profesorem Allanem Nevinsem, v současnosti čítá kolem 90 odborných kole-
kcí po celých USA; pravidelné instruktážní semináře konané pro středoškolské učite-
le dějepisu, a organizované Centrem pro učitele dějepisu při AHA, za mnohé jiné.

³⁴⁾ Na prvním místě nutno zdůraznit výběrné tematické i bibliografické příručky,
informující o nejnovějších výzkumech, vydávané od roku 1957 Centrem pro učitele
dějepisu při AHA. Jiné podobné materiály, nejčastěji užívané učiteli různých stupňů
jsou tři seriály brožurek — „*American Problem Studies*“ — (Oscar Handlin ed., publi-
kované formou Holt, Rienhart), *Problems in American Civilization* (editor G. R. Taylor,
publikované v Bostonu firmou D. C. Heath and Co.), a konečně *The Berkeley Series
in American History* (ed. C. Sellers, publikované v Chicagu firmou Rand McNally and
Co.).

Je paradoxní, že historiografie nejvyspělejší kapitalistické země poměrně důsledně a pružně přijala za své to nejtvůřivější, co mohl nabídnout marxismus 19. století — totiž důraz na dynamiku a mobilnost společenského vývoje, a na genetický přístup k problémům — zatímco společenského vědy v tzv. socialistických zemích zůstávaly nejen v zajetí determinismu a statiky, ale nejcharakterističtější pro ně byl doslova panický strach před historií. Rehabilitace *originálního marxismu* není sice novum, ale zůstává jednou z nezbytných složek.

Druhý podnět, typický již pro druhou polovinu dvacátého století pochází z oblasti exaktních věd. Degradovat *kvantitativní rozbor* pouze do polohy „veliké módy“, jak činí František Graus, znamená nejen podstatně ochudit metodiku hlavně v oblasti moderních dějin o účinný nástroj k adekvátnímu zpracování desorientujícího kvanta pramenného materiálu, i o řadu podnětů z ostatních oborů, ale znamená podstatně omezit i vlastní teoretické výboje. Není totiž náhodou, že řada podnětů k reinterpetaci amerických dějin úzce souvisela s tzv. case studies, pracujícími se statistickými historickými řadami a užívajícími matematických metod.

A konečně třetí postup, rovněž typický pro druhou polovinu našeho století, který neméně jako matematické metody charakterizuje současný stav ve společenských vědách v USA, je již zmiňovaný *multidisciplinový přístup k problematice*. Domnívám se, že tento poslední faktor, který se tak výborně osvědčil ve zmiňované oblasti ruských a sovětských studií, má opravdu nejen generální platnost v současných společenských vědách, *včetně historie*, ale může být jednou z odpovědí, jak dál.

Na místě je poznamenat, že v USA již existují i praktické zkušenosti, jak realizovat tento obtížný úkol — spojit úzkou specializaci v jednom oboru s širším záběrem mezi — oborovým i mnohooborovým — nikoliv dlouhodobým a důkladným tréninkem jednotlivce v několika disciplínách (což kromě vzácných výjimek je nemožné), ale uplatněním takové *organizační struktury*, která by maximálně zaručila systematickou konfrontaci problematiky ze zorného úhlu několika oborů či dokonce profesí. Myslím, že právě v tzv. komunistických (a především ruských) studiích byl tento princip doveden prozatím metodicky nejdál a nejdůsledněji uplatněn organizačně.

Zásadní rozdíl mezi pojetím H. Polreichové a mým spočívá nikoliv v geografickém prostředí, v němž píšeme, ale v tom, že chápou pod historickým vědomím uvědomování všech, i dlouhodobých souvislostí. Polreichová je ochotna toto označení použít i při velmi krátkodobém zařazování zahrnujícím pouze několik let nebo desetiletí. S takovým zúžením souhlasit nemohu; své stanovisko jsem odůvodnil právě ve stati, o níž je řeč.

František Graus

RECENZE

Antony Andrewes, *The Greeks*, in: *The History of Human Society* edited by J. H. Plumb, New York 1967, XXIII + 296 stran, 32 obrazových příloh.

V newyorském nakladatelství A. A. Knopfa jsou od roku 1965 vydávány „dějiny lidské společnosti“. Před recenzovanou publikací A. Andrewese vyšly již svazky věnované prehistorii, holandské i španělské koloniální říši a počátkům amerických dějin.¹⁾ Redaktorem celého díla je britský historik J. H. Plumb z Cambridge, specialista pro novodobé anglické dějiny, jenž sám připravuje svazek o britském impériu v 17. a 18. století. Celkový rozsah díla není uveden. Je však zřejmé, že to nemá být další encyklopedické dílo, jež by podávalo všestranný vyčerpávající výklad o vývoji lidstva v jeho celé šíři, nýbrž řada samostatných svazků věnovaných vždy určité významné epoše světových dějin. Ze stručné úvodní vydavatelské poznámky a zejména pak z Plumbovy předmluvy (XI—XXIII) vysvítá, že těžištěm výkladu má být ráz společnosti (společenských vztahů) v určitém období a že má být zvláště zdůrazněno, jak se v té které epoše obohatilo lidské poznání. Plumb se zamýšlí nad zkušeností lidstva v posledních padesáti letech, nad „ztrátou lidské svobody, degradacemi a brutálnostmi, jež přinesl fašismus a komunismus v průběhu dvacátých a třicátých let“ i nad hrůzami obou světových válek. V destrukci lidských i společenských hodnot spatřuje příčiny desiluzí, jež postihly společenskou vědu a vedly jejich představitele k úniku do speciálních detailních studií. Cílem proponovaného díla má být překonat stále narůstající „rozpor mezi profesionální znalostí a historií pro masu“. Nebude zahrnovat veškeré civilizační okruhy. Jako příklad uvádí Plumb, že dva svazky budou věnovány Rusku, avšak žádný Německu. Bude podán výklad o historii Číny a Japonska, nikoliv však Indonésie. Některé oblasti budou vypuštěny proto, že jejich vývoj nebyl dostatečně původní, jiné opět z toho důvodu, že ještě nejsou prozkoumány natolik, aby mohla být podána uspokojující vědecká syntéza. Dílo je určeno pro západního čtenáře a jedním z jeho hlavních témat má být „pозápadnění (the westernisation) světa průmyslovou technologií“. Aby zdůraznil jednotu svých Dějin, zamýšlí J. H. Plumb opatřit každý svazek předmluvou.

V další části své předmluvy k recenzovanému svazku vyzdvihuje některé specifické rysy řecké civilizace ve starověkém světě, význam řecké antiky pro další vývoj lidské společnosti i podíl její kultury na dnešním kulturním bohatství lidstva. Současně charakterizuje Andrewesovo pojetí řeckých dějin jako dosud nejuvěrnější rekonstrukci klasického Řecka zbařenou legend.

Oxfordský profesor starověkých dějin Antony Andrewes podal svůj výklad o řeckých dějinách od doby mykénské až do ovládnutí Řecka Makedonií skutečně zajímavým a současně i originálním způsobem, jenž vzbudí nepochybně zájem nejen u čtenářů hledajících základní poučení, nýbrž i u specialistů, jimž nejednou naznačuje neobvyklé souvislosti o životě v antickém Řecku. Podobně jako starší Andrewesovy práce, zejména jeho nevelká, ale hutná syntetická studie o řecké tyrannidě,²⁾ i toto dílo vyniká koncisním stylem. Autorovi se daří formulovat i obtížné a otevřené problémy tak, že to vystihuje jejich podstatu a přitom nepostuluje jejich jednoznačné řešení. Je zřejmé, že zobecňuje z velkého množství dílčích poznatků, přitom však nepodává suchou abstrakci zbařenou konkrétního živého dění, nýbrž tvůrčí syntetický výklad, v němž jed-

¹⁾ G. Clark-S. Piggott, *Prehistoric Societies* (1965); C. R. Boxer, *The Dutch Seaborne Empire: 1600—1800* (1965); J. H. Parry, *The Spanish Seaborne Empire* (1966); J. R. Alden, *Pioneer America* (1966).

²⁾ A. Andrewes, *The Greek Tyrants* 1956 (Hutchinson University Library), 1963 (Harper Torchbook, The Academy Library), 164 stran.